

УДК 373. 55 (075. 3)

ПРАБЛЕМЫ ВывучЭННЯ СЛОВАЎТВАРЭННЯ І МАРФЕМНАГА СКЛАДУ ПРЫСЛОЎЯЎ

М. В. Кудлаш

УО «Гродненский государственный аграрный университет»
(Республика Беларусь, 230008, г. Гродно, ул.Терешковой, 28; e-mail:
marinakudlash@gmail.com)

Анатацыя. У артыкуле ставіцца пытанне стану фарміравання моўнай кампетэнцыі выпускнікоў школ і будучых студэнтаў на прыкладзе марфемнай будовы і словаўтварэння беларускіх прыслоўяў. Праводзіцца кароткі аналіз патрабаванняў праграмы, матэрыялу школьнага падручніка і школьнага марфемнага слоўніка.

Ключавыя словы: беларуская мова, прыслоўе, марфемная будова, словаўтварэнне.

PROBLEMS OF LEARNING WORD FORMATION AND MORPHOMIC COMPOSITION OF ADVERBS

M. V. Kudlash

EI «Grodno State Agrarian University (Belarus, Grodno, 230008, 28
Tereshkova st., marinakudlash@gmail.com)

Summary. The article raises the question of the state of formation of language competence of school graduates and future students on the example of morpheme structure and word formation of Belarusian adverbs. A brief analysis of the requirements of the program, the material of the school textbook and the school morpheme dictionary is carried out.

Key words: Belarusian language, adverb, morpheme structure, word formation.

Прыслоўе як адна з самастойных часцін мовы з'яўляецца аб'ектам вивучэння не толькі ў сярэдняй школе, але і ў вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь у курсе «Беларуская мова. Прафесійная лексіка». Па прычыне сваёй марфалагічнай аморфнасці прыслоўе часта разглядаецца павярхоўна, чаго бывае недастаткова для якаснага авалодання граматычнай тэмай. У гэтым артыкуле мы паспрабуем прааналізаваць стан школьнага выкладання і лексікаграфічнага апісання беларускага прыслоўя з пункту погляду марфемнага аналізу на прыкладзе «Школьнага марфемнага слоўніка беларускай мовы».

Паводле «Праграмы ўступных іспытаў па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» для атрымання агульнай вышэйшай і спецыяльнай

вышэйшай адукацыі» (2024 год), абітурыент павінен умець «вызначаць марфемную будову і спосаб утварэння слоў; правільна пісаць словы з арфаграмамі, абумоўленымі марфемнай будовай слова; распазнаваць часціны мовы ў сказах, тэкстах на аснове іх сэнсавы-граматычных прымет і сінтаксічнай ролі». У адпаведнасці з патрабаваннямі праграмы выпускнікі павінны ведаць агульнае значэнне, марфалагічныя прыметы і сінтаксічную ролю прыслоўяў, а таксама ступені параўнання якасных прыслоўяў, іх утварэнне і ўжыванне[4].

Утварэнне прыслоўяў таксама ўваходзіць у сферу моўнай кампетэнцыі. У падручніку «Беларуская мова» для 7 класа прыводзяцца асноўныя спосабы словаўтварэння прыслоўяў. Прыставачным спосабам утвараюцца прыслоўі ад саміх прыслоўяў: назаўтра. Пры дапамозе суфіксаў можна ўтварыць прыслоўі ад назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, дзеясловаў, прыслоўяў: верхам, багата, двойчы, бегма. На займеннікавай аснове прыслоўі могуць утварацца і постфіксальным спосабам: дзесьці. Найбольшыя цяжкасці узнікаюць пры вызначэнні прыставачна-суфіксальнага, ці канфіксальнага, спосабу ўтварэння прыслоўяў (на аснове назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, дзеясловаў, прыслоўяў: апоўдні, здаўна, утрох, па-нашаму, уперамешку, падоўгу[3, с.138-143].

Шматгадовы вопыт выкладання мовы сведчыць аб тым, што словаўтварэнне з'яўляецца адным з самых цяжкіх для ўспрымання школьнікамі раздзелаў граматыкі. Напэўна, так атрымліваецца па прычыне высокай ступені абстрактнасці словаўтваральнага матэрыялу, а таксама ў сувязі з фармальным успрыманнем самога феномена марфемы замест лагічнага вычленення марфемы ў ходзе словаўтваральнага аналізу слова. Возьмем, напрыклад, слова падбярэзавік. На першы погляд, у гэтым слове можна выдзеліць корань -бярэз-, прыстаўку пад-, суфіксы -ав- і -ік- і нулявы канчатак. Здаецца, і нядрэнна, і нават «Школьны марфемны слоўнік беларускай мовы» прытрымліваецца іменна такога варыянта разбору. Але грыв называецца так таму што расце пад бярэзай, а не пад чымсьці бярэзавым. Словаўтваральная матывацыя не дазваляе нам выдзяляць у названым слове два суфіксы, а толькі адзін – -авік-[1, с.276].

Марфемны разбор прыслоўяў яшчэ больш ускладняецца фактам словаўтваральнай матываванасці прыслоўяў словамі розных часцін мовы, што часта суправаджаецца з'явамі міжмоўнай аманіміі пры фармальным супадзенні марфем з рознымі функцыямі. Возьмем назоўнік летам, у якім відавочна выдзяляецца канчатак -ам, і параўнаем з аманімічным прыслоўем, у якога, канешне, канчатак адсутнічае, а марфема, якая супадае з канчаткам адпаведнага назоўніка,

з'яўляецца суфіксам: У душу летам (чым? – назоўнік у форме творнага склону) патыхала, А з ім і вобразы другія ўставалі, сэрцу дарагія (Я. Колас). – Найгорай было яму вясною і летам (калі? – прыслоўе), калі сіняе неба ласкава звесіцца над зямлёю, як маці над калыскаю, дзе ляжыць яе любася дзіцятка (Я. Колас). Такім жа чынам з'яўляюцца марфалагічнымі амонімамі прыслоўі і кароткія формы прыметнікаў ці дзеепрыметнікаў: Ён спрабаваў разважаць лагічна (як? – прыслоўе), але падазрэнні і крыўда былі мацней за ўсякую логіку (С. Грахоўскі). – Гэта было цалкам лагічна (якое? – кароткая форма прыметніка): ён – былы злачынец, ён – абазнаны ў гісторыі чалавек (У. Караткевіч). У прыметнікаў -а будзе з'яўляцца канчаткам, а ў прыслоўя – словаўтваральным суфіксам [2].

Складанымі з пункту погляду марфалагічнага разбору з'яўляюцца прыслоўі упустую, уцяцх, спрадвеку, нараўне, направа і іншыя. Рашэннем праблемы можа быць выкарыстанне марфемнага слоўніка. На жаль, пры ўважлівым аналізе “Школьнага марфемнага слоўніка беларускай мовы” былі заўважаны некаторыя недакладнасці. Аўтарамі была праведзена вялікая работа па падборы лексічнага матэрыяла і яго марфемным чыненні. Думаецца, што пры ўмове дапрацоўкі некаторых момантаў, можна было б лягчэй дасягнуць мэты фарміравання моўных навыкаў марфемнага разбору слова. Зручна, што ў слоўніку ў зменных часцін мовы вызначаецца канчаток. На думку лінгвіста, адсутнасць канчатка сама па сабе з'яўляецца граматычным паказчыкам. А вось школьніку ці студэнту (не філолагу) можа і не кінуцца ў вочы, што слова проста падзелена на марфемы. Было б лагічна рабіць памету побач з нязменным словам (лет-ам – прысл.) у параўнанні з назоўнікам. Дарэчы, побач са славарным артыкулам пра прыведзенае прыслоўе назоўніка не знайшлося. Напэўна, пры вызначэнні канчатка назоўніка, не ўзнікае вялікай праблемы, а вось для тлумачэння структуры прыслоўя гэта было б нялішнім [1].

Пры прадстаўленні ў слоўніку стандартных словаўтваральных мадэлей некаторыя засталіся без патрэбнай увагі. Напрыклад, па мадэлі ўтварэння з дапамогай прыстаўкі па- і суфікса -аму маецца вялікая колькасць прыкладаў: па-баявому, па-братняму, па-ваеннаму і г. д.), а вось мадэль з прыстаўкай па- і суфікса -ску прадстаўлена значна менш, няма нават прыслоўя па-беларуску [1].

Такім чынам, пры выкладанні граматычных тэм, звязаных з марфемным разборам прыслоўя, перад выкладчыкам мовы ўстае шэраг праблем, якія патрабуюць тэрміновага вырашэння: недастатковасць лексікаграфічнага суправаджэння школьнай праграмы; павярхоўнасць і фармалізаванасць лексічнага і граматычнага матэрыялу; хібы ў

логічнасці і паслядоўнасці выкладання матэрыялу.

ЛІТАРАТУРА

1. Бардовіч, А. М. Школьны марфемны слоўнік беларускай мовы: дапам. для ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі / А. М. Бардовіч, Л. С. Мормыш, Л. М. Шакун. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 496 с.
2. Беларускі N-корпус [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://bnkorus.info/korpus.be>. – Дата доступу: 23.04.2024.
3. Валочка, Г. М. Беларуская мова: вучэб. дапам. для 7-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / Г.М. Валочка, В.У. Зелянко, С.А. Язерская. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2020. – 238 с.
4. Праграма ўступных іспытаў па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» для атрымання агульнай вышэйшай спецыяльнай вышэйшай адукацыі, 2024 год [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://adu.by/images/2023/Programi-vstup-ispit-2024/progr-vstup-ispit-24_bell-yaz.pdf – Дата доступу: 21.04.2024.

УДК 378.126

ДИСТАНЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ВУЗЕ: РИСКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Н.А.Пронина

Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого (Россия, 300026, город Тула, пр. Ленина, 125; e-mail: natalie4941@rambler.ru)

Аннотация. В статье обобщён практический опыт использования дистанционных образовательных технологий, риски и перспективы их использования

Ключевые слова: вуз, дистанционное обучение, образовательная технология, студент, преподаватель.

DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: RISKS AND PROSPECTS

N.A. Pronina

Tula State Pedagogical University named after L.N. Tolstoy (125 Lenin Ave., Tula, 300026, Russia; e-mail: natalie4941@rambler.ru)

Summary. The article summarizes the practical experience of using distance learning technologies, risks and prospects of their use

Key words: university, distance learning, educational technology, student, teacher.

Мы живем в информационном обществе, система высшего профессионального образования отвечает всем требованиям нового